

AKTUÁLIS ÜGYEK.*

A bölcsészet tanítása Teológiánkon.

Egy igen fontos kérdésre szeretném intéző köreink figyelmét felhívni, mert úgy gondolom, hogy ennek helyes megoldása egyházi életünk legmagasabb megnyilvánulására, t. i. a tudomány-nak egyházi életünk keretén belül való művelésére, életbevágó fontosságú.

A magyar egyetem megszűnése nemcsak általában a magyarságra, hanem speciálisan a mi Teol. Akadémiánkra nézve is nagy veszteséget jelent. Teológiánk ifjúsága ott hallgatott filozófiai és pedagógiai előadásokat olyan emberektől, akik a felekezeti tudományosságon messze felülemelkedve, országos hírű képviselői voltak ezeknek a tudományágaknak. Ez nagyon fontos oldala volt teologusaink kiképzésének. Gyarapította ismereteiket, tágította látókörüket s egyúttal alkalmat adott arra, hogy akinek kedve és tehetsége volt, alapos kiképzést szerezzen a filozófiai ismeretek terén. Ez most — sajnos — megszűnt. Pedig most kétszeresen szüksége van a teol. ifjúságnak megfelelő filozófiai műveltségre. Megnövekedett a hallgatók száma; talán külső, talán belső okok miatt is nagyobb az érdeklődés az egyházi élet és a papi pálya iránt. De megnövekedett a teol. tanárok száma is, sőt a tanszékek további gyarapítása van tervbe véve. Különösen az utóbbi körülmény a jövőben rendkívül súlyos feladatokat ró reánk. S ha a bölcsészeti oktatás intenzívebbé tételét óhajtjuk, nem is annyira a teológiai hallgatók összességére, mint inkább a közülük kiválóbb, a tudományos kiképzésre alkalmasabb egyéniségek tehetségének helyes és alapos kifejtésére gondolunk. Szükség van tehát a bölcsészeti oktatásnak teljes egészében való fõntartására elsõsorban a jövendõ teológiai tanári nemzedék szempontjából. Igazi tudós teol. professort elképzelni alapos bölcsészeti tudás nélkül — lehetetlen. Ezt az igazságot nálunk — mi türes-tagadás, nem méltányolják kellõképen s ennek tulajdonítom, hogy a mi teologus

* A fenti címen rovatot nyitottunk olyan dolgozatok részére, amelyek személyi tekintetektõl függetlenül s teljes tárgyilagossággal tárgyalják egyházunknak aktuális ügyeit. (Szerk.)

ifjúságunkból a közelmúltban nem igen került ki olyan ember, aki különösebben igyekezett volna bölcsészeti kérdésekbe elmélyedni.

Ez már most természetesen nem azt teszi, hogy minden eologust tömjünk agyon filozófiával akár kell neki, akár nem. Ennek igazán nem volna semmi értelme. Bizonyos filozófiai ismeret, kétségtelenül, minden teologus számára szükséges. Nem azért, hogy tudja, hogy Spinoza substancijának hány attribútuma van s hogy Kant mikor született, hanem, hogy pillantson bele az emberiség szellemi életének eme legízzőbb kohójába s tanuljon meg figyelni a bölcsészet nagy kérdéseire. Aki az Istennel, a lélek halhatatlanságával stb. annyit foglalkozik, mint egy pap, annak lehetetlen legalább valamennyire nem érdeklődni a világmagyarázat végső kérdései iránt. Aki azonban valami hajlandóságot, sőt esetleg tehetséget is árul el a bölcsészeti problémák iránt, annak ennél többre van szüksége, hogy lángra lobbanjon s benne szűnyadó erő. Ezt a célt a speciális kollegiumok és a szemináriumok vannak hivatva szolgálni. Aki nemcsak „filozófiát” akar tudni, hanem — mint Kant mondá — meg akar tanulni „filozofálni”, annak lelkében kell, hogy éljenek azok a nagy problémák, melyek az emberi gondolkodást kezdettől fogva mozgatták. Sőt még elméleti szempontból is feltétlenül merjük állítani, hogy a filozófiai elmélyedés minden vérbeli teologusnak „előfeltétele”. A bölcsészet az örökös szkepsis, az örökös belső nyugtalanság s mondjuk, a reménytelenség tudománya. Problémái sohasem jutnak lezárt és befejezett eredményekhez, hanem örökkévalók s ez adja meg minden más tudomány problémái mellett különös és az emberi lelket örökösen izgalomban tartó jellegüket. Ez az örökös, emésztő kétely, a tudás nehézségeinek örökös nyomása hajtják az emberi szellemet a magasabb kultúra és haladás irányában. A legtöbb ilyen filozófiai töprengés, a tudomány történetének tanúsága szerint, az Istenbe vetett hitben nyugodott meg és ott állapotodott meg. Hogy azonban valaki az Istenben való hitnek lehető világos és „*öntudatos*” formájához eljuthasson, ahhoz előzőleg bölcsésznek kellett lennie. Filozofia nélkül tehát nincs haladás, nincs kultúra, de nincsen Istennek igaz, öntudatos megismerése sem.

Nekünk unitáriusoknak, akik szeretjük hangoztatni, hogy a mi hitünk racionális (ami ugyan nézetem szerint nem jó kifejezés) s akik dogmailag kétségtelenül a keresztény világfelfogás egy tisztultabb formáját vagyunk szerencsések a magunkénak vallani, kétszeresen szükségünk van a fennebb említett tudományos előképzettségre, mert nagyon könnyen akadhat, aki nem fogja oly könnyen elhínni, hogy mi okosabbak vagyunk másoknál. Nos hát meg kell mutatni alapos tudással és keresztényi türelemmel.

Mindezek után sajnálattal kell látnunk, hogy a teol. reform kérdésénél a bölcsészeti oktatás még szóba sem igen jött, aminek mentségére kétségtelenül fel lehet hozni azt, hogy eddig nem

kelltt erről külön is gondoskodni. Most azonban más a helyzet. Nem ismerem valamennyi tervezetet, melyek a teol. reformjára vonatkoznak, de annyit megjegyeztem, hogy ezelőtt pár évvel a főtanácson nagyon sokszor hallottam emlegetni a sociológiát, mint azt a varázsvesszőt, amelynek suhintasára a sánták járnak tudnak, a vakok látnak s a teologusok okosabbakká lesznek. Ez a fogalom valóságos misztikum volt abban az időben nálunk. Nem bocsátkozom sociológiai fejtegetésekbe, legyen szabad azonban a következőket megjegyezniem.

A sociologia, mint azt már Comte Ágoston nagyon okosan megmondotta, a tudományok hierarchiájában legfelül áll. Mit teszen ez más szóval? Azt, hogy sok mindent kell előbb megtanulni s azután jön a sociologia. A filozófiai kiképzés nem a sociológiával kezdődik, hanem legfennebb avval, végződhetik (már t. i. ha helyesen értelmezzük a „sociológiát“). Önkényesen kiragadni ezt a filozófiai disciplinák közül s nagytóval mutatni be a tisztelt hallgatóság előtt — egy kis szenifényvesztés-féle, — amit meg lehet tenni egy szocialista kongresszuson, de nem egy teol. Akademián. A sociologia még nagyon fiatal tudomány. Határai, tárgya még nem tiszták és nem világosak. Még az elnevezés sem megállapodott. Sok értékes anyag van benne felhalmozva, de ezek tudományos és rendszerbeli értéke még nincs tisztázva. Ha azt akarjuk, hogy az ifjúság mégis komoly és instruktív sociológiai oktatásban részesüljön, ezt nagy megfontolással és körültekintéssel csak az végezheji, aki valóban tudja, hogy miről van szó, de ezt is csak akkor, ha az ifjúság elméleti előkészítése és érettsége megvan ehhez. Máskülönbben valóságos méreg, mákony, mely a modernség és nélkülözhetetlenség látszata alatt egy csomó elmélettel terheli meg az ifjúság fantáziáját, olyan elmélettel, amelynek tudományos értéke még nem állotta ki a kritikát a tudomány ítélőszéke előtt. Már pedig az ifjúságnak általában s a teologusnak tán még inkább, nagy hajlama van arra, hogy egy új világ profétáját lássa magában. A fantáziának e sokszor beteges túltengéseit nem szabad divatos jelszavak és mindent üdvöztőnek feltűntetni akaró elméletek beadásával táplálni, hanem kellő pedagógiai tapintattal a komoly tudományos munkásság felé terelni. Erre pedig a bölcsészeti világnézet-adás van hivatva. Azt hiszem, hogy sok ifjúember elkallódott a tudományra s egyházára nézve is csupán azért mert nem volt, aki megmondja neki, hogy a tudományos műveltség Spencernél és Nietzschénél nem kezdődik, hanem inkább betetőződik.

Evvel kapcsolatban nem tartanám fölöslegesnek, hogy jövőre azok részére, akik teol. tanári katedrára aspirálnak, tegyék ha nem is kötelezővé, de legalább ajánlatossá a doktoratus megszerzését, amennyiben t. i. technikailag megvalósítható. Nem a doktori címért, hanem azért, hogy a jelölt 24—25 éves korában egy kinyomtatott és a kritika rostáján keresztül ment értekezéssel

tegyen tanúságot tudományos érettségének fokáról. Ez mégis egy elég komoly gradus, ha az illető is kellő komolysággal fog hozzá. Itt természetesen nemcsak a bölcsészet, hanem más tárgyak is jöhetnek az illető egyéni hajlamai szerint.

Az a reform tehát, amely olyan ötletekkel áll elő, mint a sociologia tanítása, csak laikus kísérletezés. Reformtervezet az, amelyet az egységes, átfogó gondolat szült meg, amelynek van elméletileg igazolható és pedagógiaileg helyesíthető alapgondolata. Ebben a tekintetben egy teol. Akadémia tudományos szellemét elsősorban azok a disciplinák határozzák meg, melyek a világnézet kialakításában adják meg a szükséges alapokat. Ilyen a bölcsélet és a rendszeres teológia s ennek keretén belül a hittan és a vallásbölcsélet. Másodsorban jön tekintetbe a dogmai meghatározottság, melyet főleg az újszövetségi exegesis van hivatva kidomborítani. S azután ott vannak a történelmi és a gyakorlati tárgyak. Maga a bölcsészet főleg azért kérhet helyet magának a vezető disciplinák között, mert a bölcsészet tulajdonképpen egy neme az egységesítésnek, minthogy a tilozofus „áttekintését vágyja az egésznek“.

Csak vázlatosan kívánok rámutatni arra, hogy mely filozofiai disciplinák hallgatása volna szükséges az Akadémia hallgatói számára. Mindenkire kötelező volna: A filoz. története (3—3 heti óra 2 fél-ében át); Bevezetés a filozófiába (3 óra 1 félévben); Lélektan; Logika; Sociologia és Történetbölcsélet. Csak azok számára, akik különösen is érdeklődnek bölcsészeti kérdések iránt (tehát önként jelentkezőknek) szükséges volna: Bevezetés a metafizikába, Ismeretelmélet, Értékelmélet, Aesthetika; ezenkívül seminariumi forrás olvasások és ugyanott speciális kérdések feldolgozása. Mindezeknél természetesen tekintettel kellene lenni a tudomány legújabb jelenségeire is.

Az egységes tudományos unitárius szellem megteremtését azonban nemcsak a Teológiától, hanem a U. I. T.-tól is várjuk és reméljük.

Az unitárius lelkek egyesítése csak akkor lesz igazán lehetséges, ha a szellemi egység teoretice is megizmosodik és kidomborodik. E cél elérésére szükséges a tudományos szellem felébresztése. Ebből a szempontból most csak egy pár dologra hívom fel az U. I. T. vezetősége figyelmét, ami különben nem újdonság. Különös súlyt kell helyezni arra, hogy a pályatételek olyanok legyenek, melyek a fő célnak szolgálatában állanak. Ugyancsak vigyázni kell a bírálatok nivójára és főként céltudatosságára. Minálunk is eljött már az ideje annak, hogy helyes és egészséges kritika fejlődjék ki s hogy legyen egy kis szellemi „konkurrencia.“ Ezt meg kell teremteni, de nem úgy, hogy valaki hivatalból kritizáljon eleveneket és holtakat, hanem legyen az a kritika a legarravalóbbak objektív ítélete (minél többeké).

Tárgyamtól kissé elkalandoztam. Maga a tárgy vitte tollamat. Megjegyzéseim rég táplált érzéseket és gondolatokat juttatnak kifejezésre — a közügy érdekében, Kérem, hogy olvassák olyan jó akaratral, mint ahogy megírtam.*

DR. VARGA BÉLA.

* T. munkatársunknak dolgozatára — anélkül, hogy a szabad discussiót ezzel bárminő irányban befolyásolni kívánnók — legyen szabad annyit megjegyeznünk, hogy azzal mindenben egyet értünk egy passusnak kivételével. Ez a filozófiai disciplinának az egyház hittani álláspontját ismeretű tudományok fölé helyezése. Mindaddig, amíg az egyház mint testület fennáll, szükséges, hogy annak papjai *inkább hithű*, mint egyénileg szabadon gondolkozó lelkipásztorok legyenek. Az egyénekenként tetszésszerű filozofálás nem szabad, hogy tultengjen az egyház mindenkori hivatalos felfogásának és hitének kárára, — mert különben veszélyben fog forogni az egyház maga. Jól értsük meg, hogy a filozófiai disciplinának e mérlegetése a lelkésznevelessel kapcsolatban történik, nem pedig egyetemes tudományos szempontból. A kételkedés alapvető fontosságának — ami minden filozofálásnak kezdete — az ifjú lelkekbe való belenevelésével lehet jó tudósokat nevelni, azonban hithű, egyházának történetileg kialakult hitéért minden körülmények között tántoríthatatlanul helytálló papokat aligha. Már pedig — s a Teol. Akademia reformjánál a kérdés csak ebben a formában kerülhet mérlegetés alá: — *egyházunknak* első-sorban hithű papokra van szüksége; *ennél a kérdésnél* (és csakis itt!) minden egyéb szempont csak másodrendű. (Szerk.)

KÜLFÖLDI SZEMLE.

„*The Inquirer*“ és „*The Christian Life*“ alapján.

A „*Christian life*“ nov. 5. számában egy kis hírt közöl arról, hogy a fegyverszünet évfordulója alkalmából d. e. 11 órakor lövéssel fogják jelezni, amikor a Szt. Pál templomának nagy hangja megkondúl elütendő a 11-et, hogy a két perces csend megkezdődik. — Úgy látszik, általános két percig tartó csöndet rendeltek el Angliában a háború végét jelző fegyverszünet létesülése emlékére (Nov. 11).

Az „*Inquirer*“ a nov. 12. számában az evangelium terjesztése (Keresztény Magvetés) címen kifejezetten hangsúlyozza, hogy a népek és nemzetek lelkébe az evangeliumot kell beleültetni, mert a békeesség a jó embernek ismertető jele. Végeredményben az angol fiatalság sem azért harcolt, hogy most két perces csönddel tiszteljék meg halála után, hanem sokkal inkább azért küzd az ember, hogy a gyakorlatban valósítsák meg a békét a jóakarató emberekkel szemben. (V. ö. Luk. 2¹⁴). Vissza tehát Jézushoz!

Az említett „*Inquirer*“-nek 619—624 lapjain közölve van, hogy az angol unitárius társaságok a Brit és Külföldi Unitárius Szövetséggel együtt az idén őszi nagy gyűlésüket Bristolban tartották meg igen nagy érdeklődés mellett. Hosszasan tárgyaltak a vasárnapi iskolákról sok érdekes kérdés foglalkoztatta a megjelenteket, mely kérdések mindenike arra irányult, hogy a gyakorlatban hogyan lehetne még bensőségebb vallásos életet teremteni.

Mr. W. R. Barclay hosszasan és érdekesen szól a kérdéshez, hogy hogyan lehetne templomainknak a hívekre való vallásos befolyását növelni s úgy találja, hogy a jézusi Istenország tényét az egyéni élet igazi kifejtése segítségével valósíthatjuk meg. Az egyént szabad fejlődésében oda kell vezetni, hogy a vallásban lássa élete egyik alapját. Mintha Orbán Lajos hívna fel mindannyiunkat az 1921. évi általános lelkészkeri közgyűlésen a prófétai lélekkel való hivatásszerű munkára az Unitarizmus érdekében, úgy szól Mr. Barclay, midőn meggyőződéssel vallja, hogy a szabad szellem jegyében született és működő egyházak templomaiból lelkés férfiakat és nőket kell kiküldeni a nagy világba akik hivatásuk szent tudatában a fejleszthető embereket közelebb vezessék Istenükhöz és saját magukhoz ama szent pillanatok gyakorlásában, mikor a